

MISIUNEA BISERICII ȘI FENOMENUL RELAȚIILOR SOCIALE INSTRUMENTALE ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ

Conf. univ. dr. Ciprian-Flavius TERINTE

Institutul Teologic Penticostal din București

ciprian.terinte@gmail.com

Abstract: The Mission of the Church and the Phenomenon of Instrumental Social Relations in Post-Communist Romania

Psychological and sociological investigations, as well as philosophical reflections on the harmful influences of communism point to the fact that the area of public life most seriously affected by Communism is the social solidarity of the Romanian people. In spite of the transformations that Romania has experienced in the past century, some informal practices and institutions have survived and adapted, and continue to influence Romanian society at the present time. Such practice is the use of instrumental social relationships, also called utility relationships. In the present study we will show that the Church, by virtue of its nature and mission, possesses the most effective means to counteract the instrumental component of social relationships. Despite the confessional diversity that characterizes it, the Church holds in its nature and mission the code of the social normality of a community or nation.

Keywords: Eastern Europe, church, informal exchange, missiology, post-communist economies, patrons and clients, social capital, sociology of religion

1 Introducere. Deprecierea realității sociale în România comunistă

Comunismul nu este singurul „vinovat” pentru vitregiile societății românești, dar cu siguranță reprezintă episodul cel mai întunecat din istoria recentă a României. Pagubele iremediabile pe care i le-a pricinuit poporului român au făcut obiectul a numeroase, dar poate nu suficiente studii științifice și monografii. Investigațiile psihologice, sociologice, dar și reflecțiile filosofice pe marginea subiectului scot în evidență faptul că domeniul cel mai grav afectat de ciuma roșie este solidaritatea socială a poporului român.

Unul dintre factorii care a dus la atomizarea corpului social în anii comunismului a fost *instaurarea unei psihologii penitenciare*. Horia-Roman Patapievici contrazice percepția unor cercuri academice occidentale fascinate de ideologia marxistă, arătând că nu valori iluministe precum egalitatea, fraternitatea și libertatea au stat la baza comunismului. Mai degrabă, teoria politică a comunismului a fost fundamentată pe ideea „luptei de clasă”, a „răsturnării prin violență a ordinii sociale existente”, a „organizării prin violență a societății”, „pe ideea suspendării libertăților în vederea suprimării inegalităților, pe ideea cenzurării preventive a libertății de expresie”¹ și altele ca acestea, care se înscriu în registrul totalitarismului politic. Or, traducerea unor asemenea idei în sfera vieții publice nu poate duce decât la deteriorarea solidarității sociale. Un exemplu mai concret îl constituie obligația polițienească a supravegherii celui alt cu scopul de a-l denunța; relațiile sociale, uneori chiar și cele familiale, au ajuns astfel să fie dominate de delațiune și suspiciune.

Pedagogia fricii prin care s-a încercat plâsmuirea „omului nou” a generat o experiență colectivă a mutilării, la care majoritatea s-a adaptat schilodindu-se moral. Astfel, se conturează un alt factor de disoluție socială, care a fost *atrofierea simțului moral și comunitar*. Atunci când ți se dictează ce să faci în privința lucrurilor în care ai dreptul natural de a decide personal, iar dacă refuzi acest regim ești urmărit, persecutat și în cele din urmă exterminat, ajungi să trăiești duplicitar. Membrii comunității deprind o adevărată stilistică a minciunii, a delațiunii și a furtului. Pe scurt, își pierd simțurile comunitare. De aceea, notează Gabriel Liiceanu, „comunismul este, statistic vorbind, o societate de oameni fără caracter. Dezastrul care a urmat după căderea comunismului a scos la iveală tocmai lucrul acesta: e foarte greu să reconstruiești o societate folosind ca materie primă molozul uman.”²

Însă, un aspect caracteristic comunismului românesc a fost combinarea unor elemente nefaste ca cele abordate mai sus cu *pauperitatea generalizată* a anilor 70-80.³

1 Horia-Roman Patapievici, „Memoria divizată. Reflecții asupra comunismului: efectele lui și defectele noastre”, în Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici, *O idee care ne sucește mințile*, București, Humanitas, 2014, p. 111.

2 Gabriel Liiceanu, „Gânduri despre comunism”, în Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici, *O idee care ne sucește mințile*, pp. 93-94.

3 Pentru descrieri amănunțite ale mecanismelor și rețelelor oculte ale aprovizionării din comunismul românesc, vezi lucrări memorialistice precum: Gheorghe Florescu, *Confesiunile unui cafegiu*, București, Humanitas, 2008; Ioana Pârvulescu (ed.), *Și eu am trăit în comunism*, București, Humanitas, 2018, în mod special cap. 10, „Cozile”.

Cu excepția indivizilor care formau pătura subțire a „aristocrației roșii” și care s-au bucurat de un sistem de privilegii propriu, populația României a fost supusă unui regim economic de o austeritate unică în blocul comunist est-european. În condiții economice extrem de precare, observă Gabriel Liiceanu, „istoria de dinainte de 1990 a născut o societate de bișnițari, de combinații, de oameni care «se descurcă», care trăiesc viața ca pe un *aranjament* perpetuu.”⁴ În volumul intitulat *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*, sociologul Cătălin Augustin Stoica include patru studii științifice care se concentrează pe problema continuităților cu trecutul. Prin „continuități” autorul înțelege „indivizi, structuri sociale de nivel mediu (rețele sociale), rutine și practici sociale, plus elemente culturale”⁵, care, în ciuda transformărilor prin care a trecut România în secolul trecut, au supraviețuit, s-au adaptat și continuă să influențeze societatea și în prezent. În opinia autorului, o asemenea practică este aceea a folosirii relațiilor sociale instrumentale, numite și relații de utilitate sau, mai popular, „pile, cunoștințe și relații”.

În studiul de față, vom pleca de la datele pe care Cătălin Augustin Stoica le prezintă în capitolul pe care l-a consacrat fenomenului relațiilor instrumentale⁶ și vom arăta cu ajutorul eclesiologiei noutestamentare faptul că Biserica, în virtutea naturii și misiunii ei, deține cele mai eficiente mijloace de contracarare a instrumentalizării relațiilor sociale. În rândurile de mai jos, termenii „creștinism” și „Biserică” vor fi folosiți interschimbabil, deoarece creștinismul nu este o simplă ideologie religioasă, ci este comunitatea celor salvați de Dumnezeu, în Hristos, prin Duhul Sfânt, din toate timpurile și de pe toate meridianele. Complexitatea unică a existenței ei este dată de doi factori inseparabili: natura sa divino-umană și misiunea încredințată ei de Isus Hristos – aceea de a exprima în mijlocul lumii chemarea la moștenirea Împărăției lui Dumnezeu. De aceea, oficiul terapeutic pe care Biserica și-l asumă în raport cu lumea nu are la bază capacitățile sale intrinseci, ci conștiința puterii supranaturale pe care Dumnezeu o exercită în perimetru ei, prin intermediul Cuvântului, harismelor și a tainelor cu care a fost înzestrată.

4 Gabriel Liiceanu, „Gânduri despre comunism”, în Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici, *O idee care ne sucește mințile*, p. 91.

5 Cătălin Augustin Stoica, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism*, București, Humanitas, 2018, p. 13.

6 Capitolul este sugestiv intitulat „P.C.R.» (Pile, Cunoștințe și Relații) în postcomunism” (Cătălin Augustin Stoica, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism*, 140-168).

2. Relațiile de tip instrumental în comunismul românesc și în perioada de tranziție la economia de piață

Peisajul normalității economice pe care mulți români și l-au imaginat în procesul tranziției către democrație și economie de piață includea și o scădere treptată a incidenței relațiilor de utilitate. Totuși, cercetarea efectuată de Cătălin Augustin Stoica arată că „legăturile sociale specifice perioadei comuniste nu numai că au supraviețuit tranziției, ci chiar au devenit stâlpi de susținere ai noilor instituții economice și politice” din țările foste comuniste.⁷ De bună seamă că regimul comunist nu reprezintă cauza primară a relațiilor de acest tip. Existența acestei anomalii în societatea românească transpare în multe dintre producțiile literare din secolele XIX-XX. Regimul comunist, însă, a creat contextul socio-economic propice intensificării și diversificării unor forme tot mai corupte ale acestui fenomen.

În comunismul românesc, scopurile generale cu care populația recurgea la pârghia relațiilor instrumentale erau: dobândirea de bunuri aflate la mare căutare, accesul la servicii de calitate superioară, asigurarea reușitei școlare a copiilor și obținerea unui loc de muncă mai bun.⁸ În postsocialism, la acestea s-ar putea adăuga și desfășurarea unor activități economice în sectoare profitabile controlate de stat, în sensul că prin relațiile cu diverși funcționari, antreprenorii pot accesa resurse publice sau pot folosi bunuri ale statului în scop personal. Există studii care arată că și în Vest activitățile economice sunt, într-o anumită măsură, încastate în social. Însă în țările foste comuniste componenta instrumentală a relațiilor a fost potențată și de un factor specific tranziției de la socialism la capitalism, pe care sociologii l-au numit „capitalismul social”. Acesta constă în convertirea puterii politice în putere financiară, în sensul că foste tele cadre de partid și alți demnitari comuniști controlează și privatizează resursele publice în beneficiu personal, după dispariția regimurilor socialiste.⁹ Unele dintre constatările lui Cătălin Augustin Stoica în urma studiului realizat sunt tulburătoare: „la mai mult de douăzeci de ani de după ce Nicolae Ceaușescu a fost aruncat la coșul de gunoi al istoriei, atât «fostele cadre de partid», cât și «foștii membri de partid» o duceau

7 Cătălin Augustin Stoica, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism*, p. 140.

8 Ibidem, p. 144.

9 Ibidem, p. 148.

mai bine decât cei care nu fuseseră membri de partid în ceea ce privește relațiile de utilitate pe care le dețin.”¹⁰

În concluziile studiului său, Stoica arată că în societatea românească actuală, «pilele» și «relațiile» continuă să deschidă multe uși și să ghideze comportamentele indivizilor la mai bine de douăzeci de ani de la căderea regimului comunist. În măsura în care aceste legături sociale presupun, la fel ca în vremea comunismului, practici corupte precum nepotismul, favoritismul, protecția politică în fața justiției și accesul preferențial la diverse servicii și bunuri, se poate vorbi, în mod pesimist, de involuție în postcomunism.”¹¹ Penuria de bunuri și servicii din anii comunismului românesc a fost înlocuită în economia de tranziție de penuria financiară, de aceea legăturile sociale utile au supraviețuit, generând fenomene de corupție sau trafic de influență. Pe lângă aceste anomalii sociale, Cătălin Augustin Stoica menționează în finalul capitolului consacrat relațiilor de utilitate și faptul că, spre deosebire de perioada comunismului – când chiar și relațiile utile erau sezonate cu elemente de ordin personal și sentimental –, după 1989 este posibil ca gradul de încredere interpersonală să fi scăzut pe măsură ce pilele și relațiile au căpătat trăsături pur instrumentale, mercantile.

În rândurile de mai jos vom arăta că Biserica lui Dumnezeu constituie mediul cel mai propice în care relațiile sociale pot fi restaurate, datorită faptului că în ea sunt adunați acei purtători ai chipului dumnezeiesc care, prin har, lucrează împreună cu Duhul Sfânt la transfigurarea ființei lor lăuntrice către desăvârșirea chipului lui Hristos. Dar construcția de sine către desăvârșire este un proces evolutiv care se derulează în contextul relațiilor cu semenii, relații care, la rândul lor, încep să capete chipul armoniei din sânul Sfintei Treimi.

3. Biserica – locul geometric al relațiilor restaurate de Dumnezeu în Isus Hristos

3.1. Biserica – o umanitate restaurată în Hristos

Conform Sfintelor Scripturi, planul divin are în vedere mântuirea întregii Creații. Dar Dumnezeu l-a ales pe om, cununa întregii Creații, să fie agentul creat prin care lucrarea mântuitoare să se desfășoare în istorie.

10 Ibidem, p. 158.

11 Ibidem, p. 164.

Deși a fost creat pentru a trăi veșnic, ca parte a Creației pământești omul se încadrează în ordinea temporală a Creației. El a fost adus în ființă într-un moment precis și integrat în orânduirea Creației, cu răspunderea de a se îngriji de aceasta (Geneza 2:15). Desăvârșirea cu care a fost creat omul nu avea în vedere doar conștiința de sine și cunoașterea lui Dumnezeu, ci și relația sa armonioasă cu restul Creației. Chiar dacă sufletul omului provine de dincolo de ea, adică de la Dumnezeu, el este așezat într-o existență pământească, în care trebuia să acționeze ca reprezentant al Celui după chipul căruia a fost creat. Omul este „ipostasul cosmosului întreg... Pământul găsește sensul său personal, ipostatic în om. Lumea urmează omului, pentru că este ca o natură a lui... Numai prin noi, cosmosul, ca un trup care se prelungește, poate primi harul. Căci nu numai sufletul, ci și trupul omului e după chipul lui Dumnezeu. Numai prin om, cosmosul, care la origine e o «logosferă», poate deveni o «hristosferă» și o «pnevmatosferă»”.¹²

Omul este chemat să asume întreaga Creație pentru a o oferi Tatălui și a o transfigura. Dar transfigurarea începe prin unirea lui cu Dumnezeu, iar singurul mediu în care omul se unește cu Dumnezeu este Hristos, care îl include în trupul Său – Biserica. Din acest punct de vedere, Universul, afirmă Vladimir Lossky, se constituie din mai multe cercuri concentrice în mijlocul cărora se află Biserica, ai cărei membri devin fii ai lui Dumnezeu. Ea este „inima universului, centrul în care se hotărăsc destinele lui. Toți sunt chemați să intre în Biserică, pentru că, dacă omul este un microcosmos, Biserica este un macro-anthropos”.¹³

Elementul unic și distinctiv al vieții Bisericii este împărtășirea ei de viața Sfintei Treimi. Prin ea Dumnezeu își revarsă puterea înnoitoare în vederea restaurării întregii sale Creații. Trăsătura definitorie a Bisericii este prezența puterii lui Dumnezeu de transfigurare a ipostasului uman și a umanității, în general. Această însușire diferențiază Biserica de orice alt grup sau organizație, de aceea, prin absolut tot ce face și oriunde pătrunde în societate, trebuie să manifeste această putere, pe care numai ea o poartă.

Patimile insinuate în natura umană prin păcatul adamic produc dezordine nu doar în ființa subiectului lor, ci și în relațiile dintre subiect și semenii lui. Ele sunt „fermentul dezordinii lăuntrice și interpersonale”,

12 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, București, IBMBOR, 2003, p. 436.

13 Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, București, Editura Bonifaciu, 1998, p. 160-161.

producând și întreținând haosul între oameni.¹⁴ De aceea, Sfântul Apostol Pavel afirmă că prin îmbrăcarea cu Hristos, adică împărtășirea de omienitate Sa nepătimitoare, credincioșii creștini devin „una ... în Hristos Isus” (Galateni 3:27-29). În cuvintele părintelui Stăniloae, „Hristos, întemeind Biserica, urmărește prin ea restabilirea unității sau sobornicității umane”.¹⁵ Deci poporul lui Dumnezeu nu este doar suma unor indivizi preschimbați prin puterea lui Dumnezeu, ci el este, în același timp, un întreg, un micro-cosmos menit să transforme Creația într-o hristosferă (Romani 8:18-23). De aceea, înnoirea acestui popor nu s-a produs doar la nivelul sufletesc al fiecărui individ, ci chiar și în conformația sa obștească.

Una dintre metaforele prin care Apostolul Pavel descrie Biserica este „templul lui Dumnezeu” (1 Corinteni 3:16), arătând prin aceasta că Biserica reflectă natura dumnezeirii – „suprema unitate neconfundată a comuniunii tripersonale”.¹⁶ Din acest punct de vedere, Biserica este o icoană a relațiilor treimice, deoarece ea exprimă taina vieții de comuniune a persoanelor Sfintei Treimi, care formează o comunitate de Persoane în desăvârșită unitate. Aceeași metaforă este folosită și de Apostolul Petru, tot pentru a descrie unitatea firii umane restaurate de Dumnezeu în Hristos, manifestată în relațiile dintre credincioși: „Apropiați-vă de El, piatra vie, lepădată de oameni, dar aleasă și scumpă înaintea lui Dumnezeu. Și voi, ca niște pietre vii, sunteți zidiți ca să fiți o casă duhovnicească, o proție sfântă, și să aduceți jertfe duhovnicești, plăcute lui Dumnezeu, prin Isus Hristos” (1 Petru 2:4-5).

3.2. *Etica muncii ca instrument de îmbisericire a societății*

Așa cum am constatat deja, răscumpărarea făpturii umane nu se realizează la nivelul strict spiritual al experienței cu sacrul, ci înglobează sfera întregii existențe a subiectului ei. Acest proces al restaurării este declanșat prin introducerea credinciosului în trupul mistic al lui Hristos – Biserica –, ce reprezintă comunitatea veacului eshatologic.

În acest condiții, Apostolul Pavel arată că orice aspect al existenței credincioșilor, cu toate activitățile aferente, trebuie să reflecte lucrarea restauratoare a harului divin experimentată în Hristos Domnul.

14 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistică Bisericii Ortodoxe*, București, IBMBOR, 2002, p. 81.

15 Ibid.

16 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, București, IBMBOR, 2005, p. 25.

Sfătuiește pe robi să fie supuși stăpânilor lor, să le fie pe plac în toate lucrurile, să nu le întoarcă vorba, să nu fure nimic, ci întotdeauna să dea dovadă de o desăvârșită credincioșie, ca să facă în totul cinste învățăturii lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru. Căci harul lui Dumnezeu, care aduce mântuire pentru toți oamenii, a fost arătat și ne învață s-o rupem cu păgânătatea și cu poftele lumești și să trăim în veacul de acum cu cumpătate, dreptate și evlavie, așteptând ferici-ta noastră nădejde și arătarea slavei marelui nostru Dumnezeu și Mântuitor Isus Hristos. El S-a dat pe Sine însuși pentru noi, ca să ne răscumpere din orice fărâdelege și să-Și curățească un norod care să fie al Lui, plin de râvnă pentru fapte bune (Tit 2:9-14).

Exigențele creștine privitoare la îndatoririle sclavilor par să depășească sfera capacităților naturale ale unor ființe atât de obidite: să fie supuși, să le fie plăcuți stăpânilor în toate, să nu li se împotrivescă acestora nici măcar verbal, să fie onești și să dea dovadă de loialitate desăvârșită (Tit 2:9). În antichitate, supunerea era atitudinea așteptată de la orice persoană inferioară din punct de vedere social, iar sclavii reprezentau stratul de la baza ierarhiei sociale. Însă pentru a-i fi plăcut stăpânului, era nevoie de ceva mai mult decât supunerea și anume îndeplinirea ireproșabilă a tuturor sarcinilor încredințate. Pentru aceasta sclavul trebuia să fie competent, binevoitor și dispus să facă mai mult decât simpla respectare a poruncii stăpânului său.

Menirea unei asemenea conduite este „ca să facă în totul cinste învățăturii lui Dumnezeu” (Tit 2:10), mai precis ca să manifeste frumusețea și farmecul Evangheliei lui Dumnezeu în mijlocul lumii.¹⁷ Două observații sunt absolut necesare în acest punct. În primul rând, ameliorarea climatului social și profesional prin trăirea demnă a Evangheliei nu depinde de poziția creștinului în ierarhia ocupațională. J. N. D. Kelly este de părere că scriitorul sacru tocmai de aceea le vorbește sclavilor creștini despre conduita lor față de stăpâni (și aceștia, probabil, tot creștini), tocmai pentru a le arăta că sunt chemați de Dumnezeu ca împreună cu aceștia să-l onoreze pe Dumnezeu prin iradierea pozitivă exercitată asupra mediului în care trăiesc.¹⁸

17 ἵνα τὴν διδασκαλίαν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ κοσμοῦσιν ἐν πᾶσιν (Tit 2:10). Verbul grecesc pe care Dumitru Cornilescu l-a tradus prin „a face cinste” este κοσμέω (kosmeō), care înseamnă „a împodobi”, „a orna”, „a înfrumuseța”.

18 J. N. D. Kelly, *The Pastoral Epistles (Black's New Testament Commentaries)*, London, A & C Black, 1986, p. 243.

În al doilea rând, la baza îndemnului adresat de scriitorul biblic destinatarilor săi nu se află încrederea în moralitatea lor superioară. Temeiul se găsește în lucrarea înnoitoare a harului divin, prin care făptura umană este transfigurată în Hristos, pentru a sluji scopului suveran al lui Dumnezeu. El este numit „Mântuitorului nostru” (Tit 2:10), iar instrumentul lucrării lui restauratoare este numit aici „harul lui Dumnezeu” (v. 11). Harul nu reprezintă o noțiune speculativă, abstractă, ci „a fost arătat” (*epephanē*) prin întruparea, trăirea, moartea, învierea și înălțarea lui Isus Hristos. Harul salvator al lui Dumnezeu nu este nicio oportunitate rezervată elitelor, nici o filosofie ezoterică, ci „aduce mântuire pentru toți oamenii” (v. 11). Eficacitatea harului salvator se traduce în sfera umană prin preschimbarea ființei lăuntrice și conduita ce exprimă această transfigurare. Beneficiarul darului mântuitor este despărțit de patimile caracteristice veacului prezent și dobândește virtuțile proprii veacului viitor, al Împărăției lui Dumnezeu – cumpătarea, dreptatea, evlavia și altele ca acestea (v. 12). Viața nouă primită prin har este germenul înnoirii cosmice ce va fi instaurată odată cu „arătarea slavei marelui nostru Dumnezeu și Mântuitor Isus Hristos” (v. 13). La fel ca alte ocurențe nouotestamentare ale termenului „slavă”, și aceasta face aluzie nu doar la splendoarea domniei divine, ci și la judecata viitoare.¹⁹ Conduita creștină este modelată de conștiința ambelor fațete ale evenimentului eshatologic așteptat.

Chiar dacă prin definiție harul mântuitor nu este acordat în virtutea meritelor personale ale celor care-l solicită, totuși el nu este un dar ieftin. Mântuitorul Hristos „S-a dat pe Sine însuși pentru noi, ca să ne răscumpere din orice fărădelege și să-Și curățească un norod care să fie al Lui, plin de râvnă pentru fapte bune” (Tit 2:14). În așteptarea fericitei lor speranțe, creștinii trebuie să-și împlinescă vocația primită odată cu harul salvării de păcat – aceea de a manifesta în trăirea lor puterea germinativă a harului înnoitor, dobândit în Hristos.

3.3. Relațiile clientelare în scrierile Noului Testament

În antichitate, patronajul avea la bază o relație personală și nu una de afaceri, deși factorul financiar juca un rol important. Patronajul putea fi exercitat asupra unor indivizi sau asociații, în sensul că patronul (*patronus*) sau binefăcătorul oferea susținere financiară în schimbul unui

19 Risto Saarinen, *The Pastoral Epistles with Philemon and Jude (Brazos Theological Commentary on the Bible)*, Grand Rapids, Brazos, 2008, p. 183.

amplasament social mai vizibil și onorant. De pildă, el oferea un spațiu și susținere financiară unei asociații (profesionale, etnice sau religioase), iar aceasta trebuia să-i menționeze numele pe o inscripție sau chiar să-i ridice o statuie. Sinagogile iudaice erau susținute de astfel de binefăcători (Luca 7:5; vezi și Luca 22:5). Uneori puteau fi patronate chiar orașe întregi. Chiar și atunci când un om înstărit contribuia cu ceva la bunăstarea orașului (finanța ridicarea unei clădiri, construirea unei porți etc.), acest act de bunăvoință trebuia imortalizat printr-o inscripție sau chiar o statuie ridicată în cinstea binefăcătorului.

Când era vorba despre clienți ca persoane fizice (*clientes*), patronul oferea bani protejatului (clientului), dar acesta trebuia să se prezinte în fiecare dimineață la reședința binefăcătorului său pentru a-și prezenta onorurile (*salutatio*) și cererile. Cu cât numărul protejaților era mai mare, cu atât faima și onoarea binefăcătorului creștea, pentru că aceasta era în-deletnicirea clienților – promovarea imaginii patronului, mai ales dacă acesta din urmă candida pentru o funcție publică. La rândul său, clientul (numit uneori „prieten” pentru a nu fi înjosit) avea tot interesul să fie reprezentat într-o sală de judecată, de pildă, dar și în alte contexte sociale, de un patron cât mai influent. De multe ori, sclavii eliberați de un stăpân îi deveneau clienți. A existat și o lege ateniană, prin care străinii ce locuiau pe teritoriul republicii erau obligați să se înscrie în registre drept clienți ai unui cetățean atenian.²⁰

În Noul Testament găsim menționate câteva persoane însemnate din punct de vedere social, care exercitau rolul de patroni. Gaius din Corint (Romani 16:23) avea o casă suficient de spațioasă pentru a găzdui întreaga biserică din oraș. Despre Fivi din Chencrea (port al orașului Corint) Pavel spune că „s-a arătat de ajutor multora” (Romani 16:1-2). Termenul grecesc *prostatis* (tradus prin „ajutor”) însemna de fapt „protector”, „binefăcător”. Cloe din Corint s-ar părea că avea asemenea protejați (clienți), pe care Pavel i-a întâlnit în Efes, înainte de a scrie epistola 1 Corinteni (1:11). Pentru un centurion roman au intervenit la Mântuitorul chiar bătrânii iudeilor, pe motiv că le zidise sinagoga (Luca 7:3-5).

S-ar părea, însă, că recomandarea Apostolului Pavel din 1 Tesaloniceni 4:11-12 îi avea în vedere pe *clienții* creștini care refuzau să muncească, trăind doar de pe urma relației cu un patron. Acest comportament

20 O aluzie la această lege găsim în opera lui Sofocle Oedip rege, când profetul orb Tiresias îi spune regelui Oedip: „Menit sunt lui Apollo, nu ție-a mă supune/Sub aripa lui Creon silit nu-s a mă pune” (traducere în versuri de Edgar Th. Aslan).

este dezavuat de scriitorul sacru, care spune: „Să căutați să trăiți liniștiți, să vă vedeți de treburi și să lucrați cu mâinile voastre, cum v-am sfătuit. Și astfel să vă purtați cuviincios cu cei de afară și să n-aveți trebuință de nimeni.” Majoritatea comentatorilor biblici consideră că această serie de îndemnuri trebuie interpretată în lumina pasajului din 2 Tesaloniceni 3:6-13. Unii dintre creștinii tesaloniceni, sub pretextul unei pregătiri spirituale intense pentru revenirea lui Isus, încetaseră a-și mai câștiga pâinea prin muncă.²¹ În ambele scrieri canonice adresate tesalonicenilor, Apostolul Pavel îi condamnă pe cei ce rămâneau în mod deliberat inactivi pe piața muncii, preferând să fie mereu asistați fie de patroni, fie de comunitatea creștină.

Așadar, pe de o parte, ca fenomen social, relațiile sociale nu sunt dezaprobat categoric, deoarece reprezentau un tip de rețea caracteristic realității sociale a acelei epoci. Pe de altă parte, unele aspecte – mai precis cele care îl deresponsabilizau pe creștin față de semenii – sunt vehement condamnate de apostolul Pavel. În creștinismul primar, relațiile clientelare erau folosite mai degrabă ca vector de imagine sau de prevenire a unor tratamente inechitabile, și nu de obținere a unor bunuri și servicii nemeritate. Clientelismul ca loialitate necondiționată față de un patron – politic, economic sau profesional – este un tip de relație condamnat în învățătura Noului Testament.

4. Concluzii

Unul dintre fenomenele sociale caracteristice epocii comuniste care a supraviețuit și chiar a sporit în procesul tranziției la democrație și economie de piață este instrumentalizarea relațiilor sociale. A avea legături utile atât în structurile birocrăției de stat, cât și în sectorul privat rămâne, pentru mulți români, calea cea mai sigură de rezolvare a multor probleme. Deși formele și modelele instituționale democratice joacă un rol covârșitor în remedierea acestei situații, în studiul de față am constatat că pentru buna întocmire și funcționare a relațiilor sociale, misiunea Bisericii joacă un rol crucial. Biserica deține în panoplia sa de valori instrumente spirituale și morale capabile să contracareze fenomenul legăturilor de utilitate

21 D. Michael Martin, *1, 2 Thessalonians (The New American Commentary)*, Nashville, Broadman & Holman, 1995, p. 136.

și să întipărească ființa colectivă a națiunii de virtutea iubirii jertfitoare a lui Hristos.

Intervenția suverană și salvatoare a lui Dumnezeu prin Hristos în istoria umanității inaugurează în veacul prezent restaurarea cosmică a Creației. Dumnezeu, prin Evanghelie, invită rasa umană să ia parte la înfăptuirea reșezării tuturor lucrurilor. De acest har se poate împărtăși deocamdată doar făptura umană, datorită calității ei de purtătoare a chipului dumnezeiesc. Înnoții lăuntric de către Duhul Sfânt, credincioșii devin adecvați misiunii Împărăției lui Dumnezeu – aceea de a săvârși, în toate sferile existenței lor, faptele bune caracteristice domniei lui Dumnezeu în Hristos. Sfera relațiilor sociale nu face excepție. Curățirea săvârșită prin jertfa ispășitoare a lui Hristos cuprinde toate sferile existenței umane, iar relațiile se bucură de o atenție specială, din moment ce textul sacru spune că rezultatul curățirii este „un popor” (Tit 2.14). Acest popor devine un nucleu de iradiere a harului răscumpărător, acționând ca un agent al tămăduirii relațiilor și al refacerii țesutului social. Creștinii cu adevărat curățiți prin harul lui Dumnezeu vor dezvolta în colectivele lor profesionale relații ce reflectă caracterul nepătimitor al omenității sfințite în Hristos. Ca receptacule pneumatofore, ei vor tinde să spiritualizeze climatul social în care trăiesc, făcând simțită prezența puterii înnoitoare ai cărei purtători sunt.

În consecință, potențialul relațional pe care-l dezvoltă persoanele înnoite de harul lui Dumnezeu constituie un remediu la decăderea legăturilor interumane în patima instrumentalizării. Deși relațiile de tip clientelar nu sunt abordate explicit de către scriitorii biblici, totuși învățătura Noului Testament privitoare la relațiile interumane combate tendințele de instrumentalizare a acestora. Aproapele este văzut ca purtător al chipului divin, un răscumpărat al lui Hristos și obiect al iubirii sincere, izvorâte din iubirea Creatorului pentru faptele mâinilor sale. Deci, cu toată diversitatea confesională ce o caracterizează, Biserica deține, în ființa și misiunea ei, codul normalității sociale al unei comunități (națiuni).

Bibliografie

- Florescu, Gheorghe, *Confesiunile unui cafegiu*, București, Humanitas, 2008.
- Kelly, J. N. D., *The Pastoral Epistles* (Black's New Testament Commentaries), London, A & C Black, 1986.

- ✦ Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, București, Editura Bonifaciu, 1998.
- ✦ Martin, D. Michael, *1, 2 Thessalonians* (The New American Commentary), Nashville, Broadman & Holman, 1995.
- ✦ Părvulescu, Ioana (ed.), *Și eu am trăit în comunism*, București, Humanitas, 2018.
- ✦ Pleșu, Andrei; Liiceanu, Gabriel; Patapievici, Horia-Roman, *O idee care ne sucește mințile*, București, Humanitas, 2014.
- ✦ Saarinen, Risto, *The Pastoral Epistles with Philemon and Jude* (Brazos Theological Commentary on the Bible), Grand Rapids, Brazos, 2008.
- ✦ Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, București, IBMBOR, 2002.
- ✦ _____, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, București, IBMBOR, 2003.
- ✦ _____, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, București, IBMBOR, 2005.
- ✦ Stoica, Cătălin Augustin, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism*, București, Humanitas, 2018.